

Said Nursi'nin 1916 yılında Dođu Cephesi'nde yerel milislerle bölgede; Bitlis savunması sırasında Ruslarla savaştığı ve sonra da esir düştüğü bilgisinin dayanaksız olduğunu iddia edenler var. Bu iddialar doğru olabilir mi?

Bediüzzaman'ın I. Dünya Savaşı'nda Muş ve Bitlis'i savunduğu ve doksan kadar talebesini de şehit verdikten sonra, Rusya'ya esir düştüğü gerçeğini sağır sultan dahi bilir. Bu bir iddia değil, Bediüzzaman'ın bir çok eserinde yer alan ifadeleri ve resmi belgelerle ispatlanmış bir gerçektir. Böyle bir gerçeğe nasıl itiraz ediliyor, anlamak mümkün değil.

Biz burada Bediüzzaman'ın I. Dünya Savaşı'ndaki âli ve gali hizmetlerini şahitlerin sözlü ifadelerini de alarak ariz ve amik bir şekilde anlatmak isterdik, ancak birkaç resmi belgeyi ibraz etmek zaten detaylı bir anlatım olup, makama daha uygun düşecektir.

1. BELGE¹

Bitlis Vali vekili Memduh Bey tarafından 9 Ağustos 1322 (22 Ağustos 1916) da Bab-ı Âli Dahiliye nazareti şifre Kalemine telgrafla gönderilen ve 10 Ağustos 1332 (23 Ağustos 1916) da Kaleme ulaşan yazı aynen şöyledir:

"Bab-ı Âli Dahiliye Nazareti Şifre Kalemi"

Mahreci: Bitlis; Tarih-i Keşidesi: 10 Ağustos 1332

"Esiren Tifliste bulunan me'murin, bu kerede maaşlarının irsaliye yazıyorlar. Bitlis'te, sukut sırasında Muş'tan sekiz topu kurtarmak ve gönüllü cem' etmek sûretiyle hidayeti sebk edüb me'murlarla beraber Tifliste bulunan Bediüzzaman Said-i Kûrdi de muhtac-ı atıfet olmağla, mûmaileyhe de bir miktar mablağın irsaliyle tesrîr-i menûti re'i sâmileridir. 9 Ağustos 1332"

"Vali Vekili Memdûh"

Bu telğraftaki yazıya Dahiliye Nazaretinin (İçişleri Bakanlığı) aynı yazının altına yazılmış cevabı şöyle olmuştur:

"Hilalı Ahmer vasıtasıyla 60 liranın mûmaileyh Bediüzzaman Said-i Kûrdi ye irsali Nâzır Beğ Efendi tarafından emr u tensib buyurulduğundan Fuad Beğ Efendi takdim olundu."

28 Ağustos 1332. (10 Eylül 1916)"

Belgeden anlaşılan tarihi hakikatler şöyle özetlenebilir:

1. Tiflis'te sadece Bediüzzaman değil, beraber sevk edildikleri başka Osmanlı subay ve memurları da bulunmaktadır. Nitekim hatıralarda da bu durum belirtilmiştir. Bu memurlar, her ay maddi sıkıntı çekmemek için, normal maaşlarının kendilerine gönderilmesini talep etmişlerdir. Ancak Bediüzzaman'ın kendisinin yardım istemediği, belki muhtac-ı atıfet, yani yardıma muhtaç olduğunun valilikçe belirtilmiş olması, istiğna düsturu açısından önemlidir.

2. Kaynaklarda belirtilen ve kurtarıldığı ifade edilen topların adedi, bütün askerler hesaba katılırsa, 36 ya kadar ulaşmış olabilir. Ancak Bediüzzaman'ın kurtararak Nizamiye Taburuna teslim ettiği topların sayısının en az sekiz adet olduğu açıkça ifade edilmektedir.

3. Bediüzzaman'ın hizmetlerinden biri de gönüllü cem'etmek, yani toplamaktır. Dikkat edilirse; toplanan gönüllülerden değil, gönüllü toplayan milis komutanlarındandır. Buna göre, "*gönüllü alay komutanı*" ifadesinin, başka kaynaklarla da değerlendirilince, yerinde olduğu ifade edilmektedir.²

Sadece bu belge bile, gerçekleri görmek isteyenlere yeter olsa bile belgeleri sunmaya devam ediyoruz.

2. BELGE³

Yukarıda mezkur Valiliğin dilekçesi üzerine Dahiliye Nazırı Tal'at Bey Hilal-i Ahmer yani Kızılay Cemiyeti Reisi Besim Paşa'ya Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdiriyyeti tarafından, 59/3 nolu ve 7 Eylül 1332 (20 Eylül 1916) tarihli şu tezkere yazılmıştır:

"Dahilye Nâzırı Talat Beğ Efendi tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyeti Reisi Besim Ömer Paşaya (tezkire)"

7 Eylül 1332

"Esiren Tiflis'te bulunan Bediüzzaman Said-i Kûrdi Efendiye gönderilmek üzere me'mur-u mahsusa tevdî bir taraf-ı vâlalarına irsal kılınan 60 liranın vûsulünün işar ve bunun nûmaileyhe sür'at-ı mümkünine ile irsal buyrulmasını rica ederim efendim."

Emirnamede görüldüğü üzere, Talat Paşa, Bedüzzaman'a gönderilen paranın ulaşip ulaşmadığını bildirilmesini, eğer ulaşmamış ise mümkün olan en süratlı vasıta ile gönderilmesini istiyor. Demek ki, İttihat Terakkînin en önde gelen şahsiyeti dahi kabil-i inkâr olmayan Bediüzzaman Hazretlerinin cihan-baha hizmetlerini takdir ediyor ve ona herkesten önce yardım etmek istiyor.⁴

3. BELGE⁵

Hilal-i Ahmer Cem'iyyeti Reisi ikinci yazıya hitaben 10 Eylül 1332 tarihinde şu cevabı vermiştir:

" Talat-ı himaye-i Hazret-i Mülûkanede osmanlı Hilal-ı Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi"

Dahiliye Nazaret-i Celilesine!

Devletlü Efendim Hazretleri.

"7 Eylül 1332 ve 17 Kalem-i mahsus numaralı Emirname-i Nezaret-penahileri ariza Cevabiyasidir:"

*"Esiren Tifliste bulunan Bediüzzaman Said-i Kürdi Efendi'ye gönderilmek üzere me'mur-u ma mahsus ile irsal buyurulup **60 lira** ahz olunarak, makbûz me'muru-u ileyhe tevdi' kılınmış ve mebleğ-ı mezkur mukabili **1.254 Mark** Esir-i mûma ileyhe gönderilmiştir. Ol babda emr ü ferman Hazret-i memle'ülemridir."*

10 Eylül 1332

"Osmanlı Hilal-i Ahmer cemiyeti Reisi namına"

Böylece, Talat Paşa'nın şiddetli ta'kibi neticesi Bediüzzaman Hazretlerine Tiflis'e gönderilen **60 Osmanlı lirası karşılığı 1254 Alman Markına** çevrilmiş ve Üstad hazretlerine yollanmıştır.⁶

4. BELGE

Bu belge Bitlis'in Rus kuvvetleri ve Ermeni birlikleri tarafından işgal edildiği sırada olayı gözleyen şahitlerin ifadeleri; İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdîriyeti) tarafından alındığı zaman; polis memuru Yasin Efendi'nin verdiği imzalı ve onaylı ifadesidir.⁷

*"1 Haziran 1916'da yapılan soruşturmasında, Hacı Mehmet oğlu Yasin Efendi'nin anlattığına göre, bir gece yarısı Rus Birlikleri ve Ermeni çeteleri Bitlis'i aniden istila ederler. Silahlarla masum halk üzerine ateş ettikten sonra, her yeri yakıp yıkarlar ve önüne gelenleri öldürürler. Rus Kazakları Müslüman ahaliyi atlarının ayaklarının altında ezer. Kaçabilen çok az sayıda insan yanında ekseriyet bu zalimlerin elinde telef olurlar. Bu bilgileri veren Yasin Efendi akıbetlerinin ne olduğunu bilmediğini birçok önemli zevatı sayar. **Bunların arasında 20 talebesi ile birlikte düşmana karşı duran Bediüzzaman Said Nursi de vardır.**"*

5. BELGE

Bu belge; yine İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından tarafından yaptırılan 1 Temmuz 1916 tarihli bir soruşturmada, Hizan kazâsının çeşitli nahiyelerinde yaşayan insanlar adına Mehmed oğlu Yusuf ve Mehmed oğlu Abdurrahman bölgede yaşananlar hakkında yemin ederek verdikleri bilgilerdir.⁸

Özetle şu bilgileri verirler:

"Şatak (Çatak) ve Müküs (Bahçesaray) düştükten sonra, civar köylerden olan Ermeniler Lato, Serkis ve Rusya'dan gelenler Kazar ve Dilo çevresinde toplanarak Kutis-i Ulyâ'ya gelirler. Orada nâhiye reislerine üç şıklı bir teklifte bulunurlar. Bu nahiye ileri gelenleri arasında Bediüzzaman Said Nursi de vardı."^(*)

"Bu teklif **teslim olmak, nâhiyeyi boşaltmak** veya **savaşmak** şartlarından birisinin Müslümanlar tarafından kabul edilmesini içeriyordu. Rus ve Ermeniler bu tekliflerden dokuz saat sonra 600 mevcutla bu karyeye hücum ederler. Herkesi Mezra-i End denilen yere toplarlar. Bu topluluk içinde eşraftan Hurşit Bey oğlu Abdurrahman ve oğlu Musa ve ailesi de vardı. Öncelikle toplanan kişilerin kıymetli malzemelerine el koydular ve daha sonra da kadın kızlar üzerine saldırdılar. Ertesi sabah erkeklerle, kadın ve çocukları iki gruba ayırdılar. Erkekler 33, kadınlar 80 kişi kadardı. Kadınlar kafilesi Çaçvan karyesinde bırakıldı. Erkeklerin tamamı ise erkek çocuklar da dahil kılıçtan geçirildiler."

"Ermenilerin reislerinden Dilo, soruşturmada bilgi veren kişiyi sağ bırakarak Molla Said'e elçi olarak gönderir ve şu teklifte bulunur:

"Sana çok para da vereceğiz. Git, Molla Said vesâ'ir rü'esâyâ söyle! Orada kalan Ermeniler'i bize teslim etsinler ve şurasını da anlat ki, artık bî-hûde yere telef olmaktan fâ'ide yoktur. Zâten her taraf alındı. Ruslar tâ Haleb'e kadar gittiler. Ermenistan tasdik olundu. Gelsin bize teslîm olsunlar. Bir de orada kuvvet ve asker olup olmadığını gel bize haber ver."

"Elçi olarak atanan kişi geri dönerek Çaçvan'a ulaştığında Molla Said'i orada görür. Molla Said ve diğer komutanlar 4-5 saatlik bir mücadeleden sonra Çaçvan'da bırakılan kadın ve çocukları kurtarmışlardı. Ancak, kadınlar perişandı. Genç kızların her tarafları yaralanmış, yürüyemeyecek hale getirilmişti. Çocukların çoğu telef olmuştu. Hurşit Bey ailesinden de sadece bir kadın kalmıştı."

Burada, Hz. Bediüzzaman'ın bölgedeki etkinliğini ortaya koyacak iki önemli husus vardır.

Birincisi; Ermenilerin elçi olarak seçtikleri kişiye, kendi vatandaşlarının teslimi için gidip Molla Said'le görüşmesini söylemeleri; hem Bediüzzaman'ın toplumsal nüfuzunun ne raddeye vardığının görülmesi hem de savaşta ne kadar aktif

olduğunun bilinmesi adına önemli bir detaydır.

İkincisi de; Bediüzzaman bu mücadeleleri verirken ailesinden ağabeyi **Molla Abdullah**'ın da bu çatışmalarda etkin rol aldığını görüyoruz. Bu sonuca ulaşmamızı sağlayan vesikalar, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti tarafından yaptırılan soruşturmalardır. Bu soruşturmalarda, konuşanın doğru söylediğine inanabilmek için halkın ileri gelenlerinin tasdiklerine ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu tasdiki yapanlardan birisi de Molla Abdullah'tır.

Molla Abdullah'ın bu soruşturmaları tasdik ederken attığı imzanın üzerinde kendisini "**Ulemadan Bediüzzaman Said-i Kürdi'nin biraderi Molla Abdullah**" şeklinde tanımlaması, bize bölgede Bediüzzaman'ın yerini anlamak açısından işe yaramaktadır. Ağabeyi Molla Abdullah, kendisini geleneksel tanımlama biçimi olan **Abdullah bin Mirza** gibi babasıyla tanıtmak yerine, kardeşi Bediüzzaman Said Nursi ile tanıtmıştır. Bu tanımlamadan biz, yöneticiler ve halk arasında tanınan kişinin Bediüzzaman Said Nursi olduğunu, bundan dolayı Molla Abdullah'ın kendisini kardeşi Said Nursi ile tanıttığını anlayabiliyoruz.⁹

6. BELGE¹⁰

Bediüzzaman, esaretten kurtulup İstanbul'a geldiği zaman Harbiye Nezareti 21 Temmuz 1918 tarihinde Musul Valisi Memduh Bey'e aşağıdaki telgrafı çekmişti.

"Bitlisli Bediüzzaman Said-i Kürdî'nin, Bitlis Gönüllü Kumandanlığı'nı deruhte ettiği, Muş'da on iki topu kurtarıp, Bitlis muharebesine iştirak ettiği ve burada yaralanıp esir düştüğü, daha sonra esaretten kurtularak İstanbul'a geldiği ifade edilmektedir. Konu hakkında bildikleriniz nelerdir?"

Musul valisi Memduh Bey, Harbiye Nezareti'nin sorusuna aşağıdaki cevabı verdi:

"Bitlis'te Ruslara esir düşen Bediüzzaman Said-i Kürdî Efendi'nin İstanbul'a avdet ettiğinden, hizmetinin makamata arzı suretinde telgrafı aldım."

*"Erzurum'un sukutu üzerine II. Ordu kıtaatından bir cüzün o havaliye yetişmesinden akdem, Bitlis boğazından düşmanın müruru, Dicle nehrine kadar şimalden tevsiini istilzam ettiren bir ric'at olduğundan XIII. Alayın Bitlis'e dört saatlik mesafeye vusulüne kadar, kasaba muharebesi olan 20 günlük müdafaada Hazret denilen Şeyh Ziyaüddin, ile **mumaileyhin (Bediüzzaman'ın)** Kürdleri sevk hususundaki mesailer ve bilhassa askerce müsaræeten terk edilen Muş cihetinden **mumaileyhin (Bediüzzaman'ın)** "**gönüllü kumandan**" sıfatıyla kasaba ahali ve talebesini alarak sekiz topu kurtarmak suretindeki fevkalade gayreti vukua gelmiş idi. İlim ve hitabeti Kürtleri irşada muktedir olan mumaileyhin (Bediüzzaman'ın) her mevkideki ikametgahına müracaat edenlerin kesreti, kendisinin sehavetiyle beraber faaliyeti, bulunduğu mevkiin adına her zaman terfi ve ikdarı, vücudunu ihsas ettirmiştir."*

"Binaenaleyh ırken Kürd olup,(*) bulunan Yezidilerin irşadı ve tahsile teşviki (için) vaizlikle ve beş bin guruş maaşla gözedilerek, hidemat-ı sabıkasına mükafaten İlmiye rütbesiyle nişan ita kılınarak taltifi ve bu suretle hükümete temadi-i merbutiyet ve sadakatının temini, siyaset-i idareye muvafık olacağı mütalaasıyla arza mücaseret eylerim Efendim..."

"Vali Memduh, Musul, 28 Temmuz 1918 "11

Bu telgraf kısaca şöyle der: Kuzeyde Dicle nehrine kadar asker hızlı bir şekilde bölgeyi boşaltmıştı. XII. Alay gelene kadar 20 gün süreyle Bediüzzaman talebeleri ile ve Şeyh Ziyaeddin bölgeyi savundu. Bediüzzaman bulunduğu her yerde, seçkin, saygın yüce bir şahsiyettir. Sahip olduğu yüksek ilimden istifade edilmelidir.

Bunca resmi belge meydanda iken, bazı kesimlerin "*Said Nursi'nin I. Dünya Savaşı'nda savaştığı bir iddiadır.*" demesi, o kesimin derdinin aslında "*yaşanan tarihi*" yazmak değil "*kafalarda yaşatılan tarihi yazmak*" olduğunu gösteriyor.

Dipnotlar:

1. BOA, DH-KMS,1334 Za-26, No:41/ 36.
2. Ahmet Akgündüz, *Bilinmeyen Bir Dahi*, s.85.
3. BOA, DH-KMS,1334 Za-26, No:41/ 36.
4. Badıllı, *Mufassal Tarihçe-i Hayat*, s.409.
5. BOA, DH-KMS,1334 Za-26,No:41/ 36.
6. Badıllı, *Mufassal Tarihçe-i Hayat*, s.410.
7. Dr. Selim SÖNMEZ ,*Vatan Savunmasında Bediüzzaman ve Talebeleri*, s.1.
8. a.g.m., s.1.

(*) 1 Temmuz 1916'da yapılan soruşturmasında da bize buradaki bilgileri veren kişinin, şiddetli çatışmalardan sonra Bediüzzaman'ın akibeti hakkında bilgisi olmadığı, ölü mü yoksa sağ mı olduğunu bilmediği anlaşılıyor.

9. a.g.m., s.1.
10. DH.ŞFR. 89/138 ; 12/L /1336 (Hicrî)/ 21 Temmuz 1918

(*) Üzerine mühür geldiği için okunamadı.

11. Bu belge ilk defa Ramazan Balcı tarafından neşredilmiştir.